

УДК 37.016:821(100):821.111-94(092)

Надія Дига

ORCID iD: [orcsd.org/0000-0003-0520-104X](https://orcid.org/0000-0003-0520-104X)

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент

кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний

університет імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, 08400, м. Переяслав-Хмельницький, Україна,

dydanadia@ukr.net

ДІАЛОГ З ІСТОРІЄЮ ЯК ПРИЙОМ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ В. СКОТТА «АЙВЕНГО»)

У статті розглянуто діалог з історією як прийом навчання на уроках зарубіжної літератури. Встановлюється діалог з епохою як один з найактивніших методичних способів вивчення художніх творів історичної тематики. Доведено, що діалог з історичною епохою сприяє формуванню ключових компетентностей у системі аналізу художньо-історичних творів, навчає учнів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів. Проблему діалогічного вивчення художньої літератури висвітлено на матеріалі роману В. Скотта «Айвенго».

Ключові слова: діалог, діалогічне вивчення, прийом навчання, твори історичної тематики, компетентності, історичний роман, В. Скотт.

В статье рассмотрен диалог с историей как прием обучения на уроках зарубежной литературы. Устанавливается диалог с эпохой как один с активных методических способов изучения художественных произведений исторической тематики. Сделан вывод, что диалог с исторической эпохой способствует формированию ключевых компетентностей в системе анализа художественно-исторических произведений, обучает учеников определить национальную особенность и общенародное значение литературных произведений. Проблему диалогического изучения художественной литературы раскрыто на примере романа В. Скотта «Айвенго»

Ключевые слова: диалог, диалогическое изучение, прием обучения, произведения исторической тематики, компетентности, исторический роман.

The dialogue with history as a reception of studies at the foreign literature lessons is considered in the article. Dialogue with the epoch as one of the most active methodological ways for studying artistic works of the historical subjects is established. It is proved that the dialogue with the historical epoch promotes the formation of key competencies in the system of

analysis of artistic and historical works, teaches students to determine the national identity and universal significance of literary works. The problem of the dialogical study of fiction is highlighted on the material of the novel by V. Scott «Ivanhoe».

Artistic works of foreign literature, provided by the program for textual study, are represented by the best Ukrainian translations. Literary works with a large volume are presented in a shortened form, which is sufficient for their discussion at the foreign literature lessons within the framework of the program of educational time. Works of foreign literature reflect the peculiarities of historical epochs, particular regions, specific peoples. This fact determines the comprehensive link between the course of literature and the school course of the world history study.

The effectiveness of work with the national works of foreign literature increases if there is a connection between literature and history. Conducting (dialogue) the parallel of the interrelation of literature and history is an important source of studying foreign literature at school, a key focus in the identifying other sources of information, in particular, historical, necessary for the study and understanding of artistic and historical work.

Thus, for evaluating and interpreting an artistic and historical work, an important stage is its analysis, during which students become acquainted with a reality, with the life of another nation, its past and present. The teacher must develop the students' ability to perceive the facts and events of life, depicted in the literary work, to teach evaluate them from the standpoint of universal moral and ethical values correctly, reasonably.

In the historical novel by V. Scott «Ivanhoe» the real reality of England in the XII century is truly represented. This is an era in which the contradictions between the peoples who have not yet become the only nation have become aggravated in the country. It goes about the confrontation between the Normans-conquerors, which took over England from the end of the XI century, and Anglo-Saxons, which ruled England for several centuries and gave the country a new, modern name.

The novel «Ivanhoe» is built as the story of the knight Ivanhoe, who returns from Palestine to the country, where his Father Cedric's curse expects him and where his patron – King Richard I Plantagenet has not yet returned.

Key words: *dialogue, dialogical study, teaching, works of historical subjects, competence, historical novel, V. Scott.*

Постановка проблеми. Проблема вивчення художніх творів історичної тематики у шкільному літературному вивченні залишається досить актуальною. Розв'язання цього питання залежить від багатьох умов складного процесу навчання, а саме: невміння правильно володіти методами навчання і раціонально їх поєднувати; цілеспрямовано підбирати навчальний матеріал літературознавчого та історичного характеру тощо. Серед прийомів навчання сьогодні особливого значення

набуває діалог. «Поняття діалогу широко використовується в педагогіці і в літературознавстві як одне із засадничих у тлумаченні процесу навчання і розуміння літературного твору» (Токмань Г., 2002, с.49), – зазначає Г. Токмань. Прийом *діалогу з історією* сприяє формуванню в учнів умінь самостійно здобувати знання, осмислювати та оцінювати факти історії і культури різних країн та відповідні мистецькі явища, допомогти учням «побачити світ і різні країни, уявити інші типи життя й думки» (Мірошніченко Л., 2007, с. 92).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалогічне вивчення художньо-історичної літератури частково порушувалося у психолого-педагогічній та літературознавчій науці. Методологічні засади її розв'язання закладено в літературознавчих працях С.Андрусіва, Є.Барана, А.Гуляка, В.Дончика, Ф.Кейда, Н.Кириленко, М.Корпанюка, Г.Мазохи, В.Поліщука, І.Руснак, М.Слабошпицького, В.Соколової, М.Сподарець, М.Сулими та інших. У методичній науці значну увагу діалогічному вивченню української літератури надавали вчені О. Бандура, Н. Волошина, Є. Пасічник, А. Градовський, С. Жила О. Куцевол, В. Гриневич, Г. Токмань, Н. Дига; зарубіжної літератури – Ю. Султанов, С. Сафарян, Л. Мірошніченко, Ж. Клименко, О. Ніколенко, Є. Волощук, В. Гладишев та інші.

Вирішення невіршених раніше частин проблеми. Теоретичний аналіз проблеми діалогу з історією як прийому навчання на уроках української літератури частково розкритий, а у працях науковців-методистів зарубіжної літератури засвідчено, що більшість із них вважають його як одним із шляхів оптимізації шкільної літературної освіти. Немає спеціальних досліджень, присвячених проблемі діалогу з історією як прийому навчання на уроках зарубіжної літератури під час вивчення художньо-історичних творів. З цього погляду використання прийому діалогу літератури з історією розкривається під час прочитання історичного роману В. Скотта «Айвенго».

Мета статті полягає у дослідженні прийому діалогу з історією як «ключового» напрямку компетентності в системі роботи з вивчення художньо-історичних творів.

Постановка завдання. Презентувати методичні навчальні ситуації для використання діалогу літератури з історією як прийому навчання на уроках зарубіжної літератури, зокрема у процесі вивчення історичного роману В. Скотта «Айвенго».

Виклад основного матеріалу. Художні твори зарубіжної літератури, передбачені програмою для текстуального вивчення, представлені найкращими українськими перекладами. Великі за обсягом літературні твори подані у скороченому вигляді, який є достатнім для їх обговорення на уроках зарубіжної літератури в межах визначеного програмою навчального часу. Твори зарубіжної літератури відображають особливості історичних епох, окремих регіонів, конкретних народів.

Такий факт зумовлює всебічний зв'язок курсу літератури зі шкільним курсом вивчення всесвітньої історії.

Ефективність роботи над національними творами зарубіжної літератури підвищується, якщо втримується зв'язок літератури та історії. Провести (діалог) паралель перегуку літератури та історії є важливим джерелом вивчення зарубіжної літератури в школі, ключовим напрямом у визначенні інших джерел інформації, зокрема історичних, необхідних для вивчення та розуміння художньо-історичного твору.

Таким чином, для оцінювання та інтерпретації художньо-історичного твору важливим етапом є його аналіз, під час якого школярі знайомляться з дійсністю, із життям іншого народу – його минулим і сучасним. Учителю необхідно виробити в учнів уміння сприймати життєві факти й події, зображені в літературному творі, навчити правильно, обґрунтовано оцінювати їх з позицій загальнолюдських морально-етичних цінностей. Ознайомлення із твором – це своєрідний *діалог* двох особистостей – письменника й читача. Один нав'язує певні думки, здатні викликати відповідні естетичні переживання, почуття радості, захоплення тощо. Інший може приймати чи навіть відкидати їх, входити в уявну суперечку з автором твору або бути просто байдужим до розмови, слухати й не чути її.

Один і той самий художній твір по-різному сприймається школярами, тому що кожна людина – окремий індивід з власним характером, життєвим досвідом, читацькою культурою. Словесник, урахувуючи можливості учнів різного віку, вивчає закономірності сприймання ними художньої літератури, пізнавальні уміння й навички школярів, характер їхнього літературного розвитку. Повноцінне спілкування з літературним твором, водночас, не тільки як науковим джерелом, а й твором мистецтва вимагає спеціальних здібностей, умінь і навичок для розв'язання дидактичних завдань. «Навчальний матеріал з літератури та історії передбачає розвиток творчого мислення, пізнавальної потреби, інтересу до пошуку шляхів пізнання, допитливості, уміння аналізувати, виділяти головне, самостійно робити висновки, спостерігати й порівнювати» (Дига Н., 2012, с.90).

У процесі аналізу твору, словесник ставить перед учнями цілий ряд завдань пошукового характеру, одним із яких є підбір матеріалу (довідкової історичної літератури) для розкриття епохи, змалюваної в художньому тексті.

А. Градовський стверджує, що «працюючи над «Айвенго», В. Скотт використовував давні англолітописи, балади про короля Річарда та Робін Гуда» (Градовський А., 2011, с.116). Такі давні праці можна запропонувати школярам для самостійного дослідження.

В історичному романі В. Скотта «Айвенго» правдиво представлена реальна дійсність Англії XII ст. – епохи, коли в країні загострилися протиріччя між її народами, які ще не стали єдиною нацією. Роман

«Айвенго» побудований як історія рицаря Айвенго, який повертається з Палестини в країну, де на нього чекає прокляття батька Седрика і куди ще не повернувся його покровитель – король Річард I Плантагенет.

Герой роману В. Скотта король Річард Левове Серце, син Генріха II Плантагенета, брав участь у третьому хрестовому поході (1189-1192). Метою хрестових походів, що тривали з 1096 до 1270 р., була боротьба з мусульманами, звільнення гробу Господнього та Святої землі – Палестини. У поході Річард I не порозумівся з французьким королем Філіпом-Августом, тому спроба взяти Єрусалим штурмом не мала успіху. Ця поразка, тривожні вісті з Англії про зрадницькі дії принца Джона та міжусобиці змусили Річарда повернутися на батьківщину. На зворотному шляху він потрапив у полон до герцога Австрійського, а принц Джон доклав усіх зусиль, щоб Річард пробув у полоні якнайдовше. У 1194 році Річард звільнився завдяки викупу, який зібрали його прихильники, і таємно повернувся до Англії. (О. Гав'як, 2015, с.34).

Саме ці події змальовано в історичному романі В. Скотта «Айвенго». Саксонці, корінне населення, не могли змиритися з участю підкорених, не могли вибачити втрату своїх маєтків і жорстокого знищення співвітчизників. Політичний конфлікт ускладнюється національним протистоянням. У романі яскраво представлені низи суспільства – доведені до розорення селяни перетворилися на розбійників, які ведуть боротьбу з гнобителями.

Тобто, «саме середньовіччя далеко не ідеалізоване, а зображене як кривавий і похмурий період: всюдозволеність феодалів, перетворення лицарських замків у розбійницькі гнізда, злиденність і безправ'я селян. Огида до жорстоких сцен змушує В. Скотта пом'якшувати розв'язку деяких сцен, епізодів» (Градовський А., 2011, с.117).

Учень у процесі роботи над художньою та історичною інформацією виявляє певну внутрішню активність, осягає моральний, естетичний, пізнавальний зміст твору, особистість його творця, характер сприймання ним зовнішнього і внутрішнього світу.

Чим же прислужився світовій літературі сер Вальтер Скотт, єдинбурзький адвокат, збирач народних балад, один з найбільших видавців, колекціонер і власник пишного готичного замку? (Гав'як О., 2015, с.32).

За життя В. Скотта відбулися великі історичні події: буржуазна революція у Франції; багаторічна війна Наполеона; жорстока класова боротьба в Європі в цілому та Англії зокрема проти феодалізму.

У сорок два роки, після довгих пошуків, В. Скотт створив універсальну структуру історичного роману, провівши перерозподіл реального й вигаданого так, щоб показати, що не життя історичних осіб, а постійний рух історії, який не може зупинити жодна з видатних особистостей, є справжнім об'єктом, вартим уваги художника. В. Скотт показав, що рушійною силою історії виступає народ, саме народне життя

є основним об'єктом художнього дослідження Скотта. Його давнина ніколи не буває розмитою, туманною, фантастичною; автор є абсолютно точним у зображенні історичних реалій, тому вважається, що він розробив явище історичного колориту, тобто майстерно показав своєрідність певної епохи (Міхільов О., 2009, с.74). Вальтер Скотт був не лише письменником, а й видатним краєзнавцем, дослідником історії і культури.

Розповідь про життєвий шлях митця, доречно унаочнити фотоматеріалами в мультимедійній презентації.

У романі подані образи як реальних історичних осіб (Річард Левове Серце, принц Джон), так і вигаданих героїв (лицар Айвенго, леді Ровена, Ребека, Седрик Ротервудський та інші).

Розкриваючи образи, які створив В. Скотт, треба відзначити їхню мальовничість. «Письменник володіє мистецтвом звичайної індивідуалізації уявних осіб. Детальне змалювання персонажів було новиною в характеристизації. Звичайно, це пов'язано із методом детального відображення всієї реальності. Одним із основних засобів, за допомогою якого персонажі В. Скотта створюють відчуття фізичної присутності, є їхня мова, часто забарвлена діалектом відповідного регіону» (Градовський А., 2011, с.119).

У романі «Айвенго» автор широко використовує опис, оповідь, діалог як компоненти твору, які у своєрідному співвідношенні поєднані в єдине ціле. Так, описи виконують роль не лише експозиції, а й історичного коментаря до подій і персонажів; розповідна лінія в романі створила історичну перспективу розвитку подій, письменник закликав свого читача до нової ролі – не лише учасника подій, а й сторонньої людини, яка на все дивилася з боку; діалоги відзначилися історизмом, особливостями поетики. Відсторонення автора від розповіді дало можливість персонажу самотійно пересуватися, мислити і говорити. Тут відчутний тісний зв'язок історичного життя з особистим, історичної долі з долею героя, але центральне місце у творі зайняло зображення історії, її руху і розвитку, розуміння письменником історичного процесу.

Висновки. Отже, під час вивчення художньо-історичних творів варто проводити діалог літератури з історією як один із активних прийомів навчання. Моделюючи такі навчальні ситуації на уроці зарубіжної літератури, учитель допомагає учням глибше пізнати світ художнього твору, краще зрозуміти конкретну епоху, дізнатися про героїчне й трагічне минуле народу.

Перспективи подальших розвідок. У рамках результатів дослідження можна намітити перспективу подальшого використання прийому діалогу з історією під час вивчення художньо-історичних творів як у середній школі так і в закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Гав'як О.С. Вальтер Скотт – основоположник жанру історичного роману, поет, романіст. Роман «Айвенго». Головні герої роману. 7 клас // Зарубіжна література в школі. № 13-14 (253-254). 2015. С. 32-38.
2. Градовський А. В. Українська палітра на європейському тлі: формування у майбутніх вчителів-словесників навичок компаративного аналізу художнього твору. Черкаси, 2011. 220 с.
3. Дига Н.В. Розвиток пізнавальної активності учнів 5-8 класів на уроках української літератури в процесі вивчення художніх творів історичної тематики : (монографія). Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О.М., 2012. 210 с.
4. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : (підручник). К. : Вища школа, 2007. 415 с.
5. Скотт В. Айвенго : іст. Роман : для серед. та ст. шк. віку; пер. з англ. Ю. Лісняка та Г. Лозинської. К. : Національний книжковий проєкт, 2012. 496 с.
6. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. К. : Міленіум, 2002. 320 с.
7. Усі зарубіжні письменники / Упоряд. О.Д. Міхільов та ін.. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. 384 с.

References

(Транслітерація)

1. Naviak O.S. Valter Skott – osnovopolozhnyk zhanru istorychnoho romanu, poet, romanist. Roman «Aivenho». Holovni heroї romanu. 7 klas // Zarubizhna literatura v shkoli. № 13-14 (253-254). 2015. S. 32-38. (ukr).
2. Hradovskyi A. V. Ukrainska palitra na yevropeiskomu tli: formuvannia u maibutnykh vchyteliv-slovesnykiv navychok komparatyvnoho analizu khudozhnoho tvor. Cherkasy, 2011. 220 s. (ukr).
3. Dyha N.V. Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti uchniv 5-8 klasiv na urokakh ukrainskoi literatury v protsesi vyvchennia khudozhnykh tvoriv istorychnoi tematyky : (monohrafiia). Pereiaslav-Khmelynyskyi : FOP Lukashevych O.M., 2012. 210 s. (ukr).
4. Miroshnychenko L.F. Metodyka vykladannia svitovoi literatury v serednykh navchalnykh zakladakh : (pidruchnyk). K. : Vyshcha shkola, 2007. 415 s. (ukr).
5. Skott V. Aivenho : ist. Roman : dlia sered. ta st. shk. viku; per. z anhl. Yu. Lisniaka ta H. Lozynskoi. K. : Natsionalnyi knyzhkovyi proekt, 2012. 496 s. (ukr).
6. Tokman H.L. Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury v starshii shkoli: ekzystentsialno-dialohichna kontseptsiiia. K. : Milenium, 2002. 320 s. (ukr).

7. Usi zarubizhni pysmennyky / Uporiad. O.D. Mikhilov ta in.. Kharkiv : TORSINH PLIuS, 2009. 384 s.(ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором педагогічних наук, професором
кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Токмань Ганною Леонідівною*

Стаття надійшла до редакції 10 вересня 2018 року

Надежда Дыга

кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры украинской и зарубежной литературы и методики
обучения ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный
педагогический университет имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, 08400, г. Переяслав-Хмельницкий, Украина,
dydanadia@ukr.net

**ДИАЛОГ С ИСТОРИЕЙ ЯК ПРИЙОМ ОБУЧЕНИЯ
ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
В. СКОТТА «АЙВЕНГО»)**

Nadiia Dyha

Ph. D in Pedagogics, Assistant Professor, Assistant Professor
at the Chair for Ukrainian Linguistics and Methods of Education
SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical
University», 30, Sukhomlynskyi str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine,
08401
dydanadia@ukr.net

**DIALOGUE WITH HISTORY AS THE ACCEPTANCE OF FOREIGN
LITERATURE TRAINING (BY THE EXAMPLE OF V. SCOTT
«IVANHOE»)**